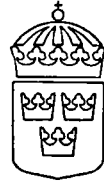

Regeringens skrivelse

1985/86: 76

om forskning rörande skog och miljö

Skr.
1985/86: 76

Regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 12 december 1985.

På regeringens vägnar

Olof Palme

Ingvar Carlsson

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

Världens skogar är hotade. I Europas industriländer kommer allt fler larmrapporter om förurning och skogsdöd. I den tredje världen fortsätter avskogning och ökenutbredning i ökande takt. Aktiva insatser för att hejda denna utveckling är nödvändiga och de har i flera avseenden redan kommit igång. Behovet av ökad kunskap är emellertid stort både beträffande orsaker och om effektiva motåtgärder. Ett nytt omfattande forskningsprogram bör därför inledas. Det skall ta sikte både på att lägga grunden för ett fortsatt produktivt men mer ekologiskt balanserat skogsbruk i Sverige och på att öka vår och u-ländernas kunskap om processerna bakom skogsdöd, avskogning och ökenutbredning och dessas globala konsekvenser. I sin helhet kan ett forskningsprogram av detta slag väntas kosta 200 milj. kr. under en femårsperiod. För att underlätta långsiktig planering och snabb utbyggnad av programmet bör 50 milj. kr. anslås redan under budgetåret 1986/87.

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Petersson, Andersson, Bodström, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström, Wickbom, Johansson, Hulterström, Lindqvist

Föredragande: statsråden I. Carlsson, Lundkvist och Hjelm-Wallén

Skrivelse om forskning rörande skog och miljö

Statsrådet I. Carlsson anför:

Världens skogar är en av människans rikaste och viktigaste resurser.

Träden är nödvändiga delar i den ekologiska process som gör jorden till en möjlig boning för människor. I samspel med solens energi och luftens koldioxid producerar gröna växter lagrad energi och syre. Rotsystemen binder jorden och bevarar markens förmåga att absorbera och lagra vatten. I ekonomisk bemärkelse är träden råvara för virkesproduktion, papper och en betydande del av den kemiska industrin. Mer än hälften av alla moderna mediciner kommer från växter. På landsbygden och i många städer i de fattiga länderna är brännved den helt dominerande energikällan. Världens skogar är också en väldig genetisk reservoar vars rikedom och mångfald vi ännu inte känner fullt ut. Framför allt de tropiska regnskogarnas flora och fauna är osedvanligt artrik.

Naturen är numera den främsta källan för rekreation och friluftsliv. I en alltmer urbaniserad och exploaterad värld kommer orörda strövområden och vildmarker att bli alltmer attraktiva.

Under historiens gång har människan då och då rubbat den ekologiska balansen och försämrat sin naturliga miljö. Länderna kring Medelhavet var sålunda bördiga och skogklädda vid vår tideräknings början. Ovarsam exploatering lade marken bar för sol, vind och regn. Genom erosion försämrades långsamt men oåterkalleligt jordens produktionsförmåga.

Nu står världens skogar inför nya hot, och dessa hot är globala. På tredje världens landsbygd tvingas fattiga människor vandra allt längre ut från byarna för att skaffa den brännved som är nödvändig för värme och matlagning. Därmed huggs skog och växter ner över allt större områden. Också överbetning bidrar till att marken blir skyddslös mot vind- och vattenerosion. Ofruktbara ökenområden sprider sig allt snabbare. På jakt efter ädla trädslag och basråvaror för läkemedel och kemisk industri skövlas tropiska regnskogar. Därmed förstörs mänsklighetens mest komplicerade och artrika ekosystem. I Europas industriländer kommer nästan dagligen larmrapporter om skogsdöd. I de värst drabbade områdena i Öst- och Centraleuropa anses mer än vartannat träd vara skadat. Också i vårt land registreras skador på skogen.

Om förstörelsen av våra skogar skulle breda ut sig, skulle det få mycket allvarliga konsekvenser för vår ekonomi. Produkter som bygger på skogs-

råvara svarar för en mycket betydande del av svensk export. Från sysselsättningssynpunkt är skogsnäringen dubbelt betydelsefull. Den sysselsätter flera hundra tusen människor och är avgörande för jobb och bosättning i många glesbygder.

Världens forskare har olika uppfattning om de problem vi står inför och de slutsatser vi bör dra. Pessimistiska bedömare menar att hoten mot människans livsmiljö är mycket konkreta och omedelbara. Om inte omfattande åtgärder vidtas mycket snart skulle skogsdöd, avskogning och ökenutbredning redan under de närmaste årtiondena på ett ödesdigert sätt kunna påverka jordens klimat. De mera optimistiska menar att den process som pågår tar mycket lång tid och att den dessutom motverkas av balanserade krafter. I detta perspektiv skulle vi ha rätt gott om tid att analysera och utreda vilka motåtgärder som är både effektiva och ekonomiskt motiverade.

Om vi skulle ställa vetenskapliga krav på säkerhet måste vi tillstå att det inte finns några exakta svar. Vi vet t. ex. inte säkert varför Europas skogar dör. Det är sannolikt att försurningen av luft och vatten spelar en central roll, men vi vet inte tillräckligt om hur detta samverkar med andra faktorer. Orsakerna till avskogning och ökenutbredning i Afrika är tragiskt tydliga. Men våra kunskaper om tropiska jordar är mycket bristfälliga. Vi behöver också mer kunskaper om vilka motåtgärder som är mest effektiva i olika miljöer.

Det är nödvändigt att öka kunskapen. Det som redan har skett – nära 40% av världens regnskogar har huggits ned och väldiga barrskogsarealer är döende – kan få successivt allt känbarare konsekvenser under de närmaste åren. Plantering av ny skog är ett långsiktigt åtagande som i varmare områden ger resultat om 10–20 år och i norra Sverige först om något hundratal år. Vi måste därför redan nu börja vidta de mått och steg som är möjliga och rimliga. Åtgärder har redan beslutats som kommer att påtagligt minska utsläppen av svavel och kväveoxider. Genom styrelsen för internationell utveckling (SIDA) ger Sverige sedan flera år ett omfattande stöd till markvård och skogsplantering i flera u-länder.

Men det finns, som redan nämnts, omfattande luckor i våra kunskaper både beträffande orsaker och möjliga motåtgärder. Det finns också anledning att stärka u-ländernas egen kapacitet att forska om, analysera och utreda sina miljöproblem. Jag föreslår därför nu att ett brett forskningsprogram inleds om skog, mark och miljö. Det skall ta sikte både på de globala problemen, framför allt den pågående avskognings- och ökenutbredningsprocessen i de fattiga länderna, och på betingelserna för ett produktivt, ekologiskt balanserat skogsbruk i Sverige. Därmed är redan sagt att det måste bli fråga om ett brett, tvärvetenskapligt program som spänner över allt från grundforskning inom traditionella discipliner till utbildning av forskare från Sverige och u-länder. Programmet måste bli långvarigt och successivt kunna anpassas till nya behov och problem. Det administrativa ansvaret för programmet bör ligga på skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR), naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) och styrelsen för u-landsforskning (SAREC). Forskningsråden skall naturligen ta hand om stödet till grundforskning och långsiktig kunskapsuppbyggnad vid svenska

universitet och forskningsinstitutioner. SAREC bör ha ansvaret för att bygga upp och utveckla samarbetet med forskare och institutioner i u-länder samt delta i internationella organisationers forskning om skogsproblem. I övrigt bör de tre organisationerna själva kunna upprätta de samarbetsorgan som befins vara erforderliga.

Det är viktigt att redan nu göra klart att det rör sig om ett långsiktigt åtagande som bör kunna etableras och komma igång i full skala så snart som möjligt. För den kommande femårsperioden förutses jag att de samlade anslagen till programmet behöver uppgå till 200 milj. kr. För att åstadkomma en snabb start och underlätta den långsiktiga planeringen bör 50 milj. kr. anvisas budgetåret 1986/87.

Statsråden Lundkvist och Hjelm-Wallén anmäler sina förslag. Anförandena och förslagen redovisas i underprotokollen för resp. departement.

Statsrådet I. Carlsson anför:

Med hänvisning till vad jag och övriga statsråd har anfört hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag och de övriga statsråden har anfört om forskning rörande skog och miljö.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar i enlighet med statsrådet I. Carlssons hemställan.

Regeringen beslutar att de anföranden och förslag som redovisas i underprotokollen skall bifogas skrivelsen som *bilagorna 1* och *2*.

Utrikesdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 12 december 1985

Föredragande: statsrådet Hjelm-Wallén

Anmälan till skrivelse om forskning rörande skog och miljö

1 Inledning

Erosion, markförstöring, ökenutbredning och avskogning är faktorer som menligt påverkar möjligheterna till ekonomisk utveckling, inte minst i tredje världen. Snabb befolkningstillväxt och allt kraftigare urbanisering ökar trycket på u-ländernas redan hårt ansträngda naturresurser.

Sura regn och luftföroreningar är aktuella problem också i vissa u-länder. Särskilt känsliga jordar finns i detta hänseende i Brasilien, östra Kina, södra Indien och Sydostasien, där negativa förändringar noterats. Amerikanska och brasilianska undersökningar visar på att det kan ske en gradvis minskning av den genomsnittliga nederbörden i Amazonas allteftersom avskogningen framskrider. Detta kan få allvarliga konsekvenser för hela den sydamerikanska kontinenten.

Koldioxidhalten i jordatmosfären har ökat med 9% sedan år 1958. Om användningen av fossila bränslen ökar med 4% per år beräknas luftens halt av koldioxid och andra gaser med "växthuseffekt" vara dubbelt så hög år 2030 som under den förindustriella perioden.

Dessa exempel understryker behovet av ett globalt perspektiv för att kunna motverka miljöprocesser som inom kort kan hota betingelserna för mänsklig existens.

2 Avskogning och ökenutbredning

Ett globalt miljöproblem som kan utvecklas till en ödesfråga är den tilltagande avskogningen och ökenutbredningen. Vi har anledning befara att dessa förändringar av miljön kan påverka det framtida klimatet. Avskogningen sker i accelererande takt. Varje år försvinner ca 11 milj. ha av den tropiska skogsarealen. Denna skogstyp, huvudsakligen regnskog, omfattar ca 1200 milj. ha och täcker 7% av jordens landmassa. Ytan motsvarar Brasiliens och Indiens sammanlagda areal. Merparten (57%) finns i tropiska Amerika och endast en mindre del i Afrika (18%) och Asien (25%). Under 1900-talet har uppskattningsvis ca 40% av den slutna skogen avverkats för skogsbruksändamål för att ge plats åt odlingsmark eller tagits i anspråk på annat sätt. Mangroveskogarna har reducerats med en tredjedel.

Så t. ex. uppskattades vid sekelskiftet Elfenbenskustens tropiska skogar omfatta ca 30 milj. ha. I dag finns ca 4–5 milj. ha kvar. Regnskogarna har nästan försvunnit i Rwanda och Mauretanien. De har minskat snabbt även i Etiopien och Zimbabwe under de senaste årtiondena.

Regnskogarna tjänar som viktiga reservoarer för genetiskt växt- och djurmateriel. Vissa uppskattningar tyder på att 40 % av alla levande växter och djur finns i regnskogsmiljö. Endast 4–6 % av skogarna i Afrika, Asien och Latinamerika är skyddade i form av reservat.

Svedjebruksmark i träda omfattar ca 410 milj. ha varav merparten i tropiska Asien. Ökat befolkningstryck leder till att svedjeodlingen intensifieras och därmed till kortare omloppstider. Marken riskerar att överutnyttjas på grund av de korta omloppstiderna.

Den öppna savannskogen omfattar drygt 730 milj. ha i det tropiska bältet. Ungefär två tredjedelar finns i Afrika och en tredjedel i Amerika. Den årliga minskningen är beräknad till 3,8 milj. ha. En del av den avverkade arealen används för jordbruksproduktion, men i huvudsak huggs träden ner för att användas som bränsle.

Energikrisen är i u-länderna framför allt knuten till bristen på ved för uppvärmning och matlagning. Ved och träkol svarar för två tredjedelar av all energi som används i Afrika och en tredjedel i Asien. I t. ex. Tanzania svarar träddprodukter för ca 90 % av landets totala energikonsumtion. Nutrition av hundra tanzanier är beroende av biologiskt producerat bränsle som huvudsaklig energikälla. I t. ex. Tanzania och Sudan är avverkningen snabbare än tillväxten och runt många städer har brännvedsbehovet lett till en totalavverkning. Sudans huvudstad Khartoum har ingen ved tillgänglig närmare än nio mil.

Trädavverkning är en vanlig inledning till en erosionsprocess. Denna förstärks genom andra mänskliga åtgärder, t. ex. genom hållande av stora boskapshjordar, vilket leder till överbetning, samt genom felaktiga odlings-tekniker i marginella jordbruksområden. Markförstöring utgör därför ett annat allvarligt miljöproblem i u-landsmiljön. Problemet har i och för sig uppträtt tidigare under historisk tid i Nordafrika, kring Eufrat och Tigris och i andra områden. Det nya är problemets omfattning. Utsatta områden är främst de som har liten nederbörd och gränsar till öken och där marken utnyttjas intensivt av människor och boskap. Detta leder i sin tur till att jordbruket flyttas allt längre ut på marginella jordar.

Uppskattningar av den globala erosionen antyder att fem hektar åker- och betesmark per minut blir improduktiv. I första hand leder erosionen till att det övre produktiva matjordslagret försvinner. Det rinner bort med vattnet eller blåses bort med vinden. På satellitbilder tagna under en serie år kan man följa hur cirklarna av ofruktbar mark blir allt större kring byarna. Ofta blir slutresultatet ökenbildning i de mest utsatta områdena. Omkring en sjättedel av jordens befolkning lever i torra eller halvtorra områden. I t. ex. Sudan har öknen avancerat 200 km söderut sedan år 1960. Tharöknen i nordvästra Indien har brett ut sig 350 km under loppet av en femtioårsperiod. Under motsvarande tidsperiod beräknas att ca 650 000 kvadratkilometer produktiv mark omvandlats till öken i savannbältet söder om Sahara. Det motsvarar ett område större än Norge och Finland tillsammans.

Drygt 400 milj. ton matjord antas årligen försvinna genom erosion i Colombia. I Indien är ca 60% av den odlade arealen utsatt för erosion i någon form. Den naturliga markbördigheten minskar sannolikt för en femtedel av världens odlade jordar.

Varje stadium av ekologisk förändring verkar påskynda processen. När växtligheten skalas bort accelererar jorderosionen och alltmer regn rinner bort med floderna i stället för att fångas upp av växttäcket som ackumulerar vattnet. Mindre vattenmängder i jordarna medför att avdunstningen minskar, molnen tunnas ut och nederbörden minskar. Marken torkas ut alltmer och ökenspridningen förvärras. Vattenbalansen förändras och flodernas vattenföring ändras, vilket leder till översvämningar under regntiden och minskad vattenföring under torrare årstider.

3 Bistånd på miljöområdet

Internationellt

Miljöfrågorna fick en mer central plats i det internationella samarbetet genom FN:s miljökonferens i Stockholm år 1972. FN:s miljöförhållningsprogram (UNEP) var ett resultat av konferensen. UNEP har ett samordnande ansvar för miljöfrågor inom FN-systemet och söker påverka de olika fackorganens program. UNEP har också till uppgift att varna när tecken syns på allvarliga miljörisiker. Därför har organisationen startat ett världsomfattande system för miljöövervakning, Earthwatch. Insatserna mot ökenspridning bedrivs av FN:s Sahelkontor (UNSO) i samarbete mellan FN:s utvecklingsprogram (UNDP) och UNEP liksom av den rådgivande gruppen för kontroll av ökenspridning (DESCON).

En gemensam arbetsgrupp under UNDP, Världsbanken och Världsressursinstitutet (World Resources Institute) presenterade i oktober 1985 en rapport (Tropical Forests: A Call for Action) med rekommendationer för en varaktig utveckling av de tropiska skogarna.

En annan internationell miljöorganisation är International Institute for Environment and Development (IIED) som startades i början av 1970-talet. IIED spelar en viktig roll för forskning och bistånd inom miljöområdet. Institutet har specialiserat sig inom några huvudområden, t. ex energiplanering, bostadsfrågor, regional planering och tillämpad ekologi. IIED verkar som konsult och rådgivare till biståndsgivare och miljöorganisationer.

Internationella naturvårdsunionen (IUCN) har de senaste åren alltmer verkat för bättre naturresursplanering i bl. a. u-länder. IUCN samarbetar med myndigheter i u-länderna vid upprättandet av miljöförhållningsplaner.

Inom ramen för Förenta nationernas konferens om handel och utveckling (UNCTAD) har ett internationellt tropiskt timmeravtal (ITTA) framförhandlats. Avtalet trädde i kraft den 1 april 1985. Målsättningen är att trygga skogarnas optimala användning under bevarande av ekologisk balans. Sverige har ratificerat avtalet. En internationell tropisk timmerorganisation befinner sig för närvarande i uppbyggnadsskedet. Organisationens huvuduppgift är projektverksamhet inom områdena forskning och utveckling, marknadskännedom, ökad vidareförädling i producerande u-länder samt återplantering och skogshushållning.

Beijerinstitutet, som bildades år 1977, är fr. o. m. den 1 juli 1985 en internationell stiftelse med säte i Stockholm. Institutet har till uppgift att främja och bedriva forskning inom energi-, resurs- och miljöområdet, särskilt avseende konsekvenserna för samhällelig utveckling. Forskningen skall främst gälla samhällsfrågor av långsiktig internationell betydelse.

Inom Norden

I de nordiska länderna har frågan om miljö och bistånd särskilt uppmärksamats. Den nordiska ämbetsmannakommittén för biståndsfrågor har genom en särskild arbetsgrupp utarbetat en rapport om sambandet mellan miljö och utveckling. I den föreslås åtgärder för att bättre integrera miljöaspekterna i biståndet från de nordiska länderna.

Förslag rörande det nordiska samarbetet på forsknings- och utredningsområdet bör enligt rapporten inriktas på att samordna verksamheten så effektivt som möjligt. En arbetsfördelning bör eftersträvas när det gäller uppbyggnad av det slags specialiserade kompetens som varje nordiskt land har svårt att skaffa sig på egen hand.

Vidare bör de nordiska länderna samordna ansträngningarna att öka kunskaperna om u-ländernas miljöförhållanden. Ett möjligt första praktiskt steg vore att de nordiska länderna tillsammans utarbetade miljöstatusrapporter för de viktigaste gemensamma mottagarländerna.

Det svenska biståndet

Miljöhänsynen har successivt blivit allt viktigare i den svenska biståndsverksamheten. En orsak är att miljöförstörelsen främst drabbar de fattigaste människorna. En långsiktig naturresurshantering är en nödvändig förutsättning för varaktig social och ekonomisk utveckling. Det är därför viktigt att inte se miljö- och energiproblemen som isolerade faktorer. Problemen måste angripas på flera fronter.

SIDA:s insatser är för närvarande främst inriktade på markvårdsinsatser, t. ex. i Kenya, Etiopien, Lesotho och inom det regionala samarbetet i södra Afrika, samt byskogsprojekt, bl. a. i Indien, Etiopien och Tanzania. Skogsprojekt stöds vidare i Laos, Vietnam och Tanzania.

SIDA:s anslag för försöksverksamhet och metodutveckling avseende miljö- och markvård har ökat från 19 milj. kr. budgetåret 1983/84 till 37 milj. kr. budgetåret 1984/85. Programmet rymmer insatser genom UNSO och FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) avseende markvårds- och byskogsprogram i Sahel, utredningar om miljöeffekter av eucalyptusplantering, miljökonsekvensutredningar, naturresursinventering avseende markanvändning och byskogsplantering i Etiopien, markvård i Etiopien i anslutning till ordinarie landprogram, markvårdsutbildning i Östafrika samt ett program vid IIED för att informera om mark- och vegetationsresurser i ett antal u-länder. Vidare ingår stöd till IUCN för medverkan vid miljövårdsplanering i några programländer. Verksamheten under detta anslag har hittills inriktats på att utveckla metoder och tekniska lösningar inom olika fältprogram, utbilda personal och stärka u-län-

dernas förmåga att planera för ett långsiktigt utnyttjande av naturresurserna.

På forskningens område ger styrelsen för u-landsforskning (SAREC) stöd till ett antal forskningsaktiviteter som rör naturresurser och miljö. Dessa aktiviteter omfattar samverkan mellan institutioner i u-länder och svenska institutioner samt stöd till projekt som initierats av forskare vid svenska forskningsinstitutioner.

SAREC:s stöd till u-landsforskning innefattar ett flertal projekt som berör olika aspekter av ekologiska samband. Ett omfattande projekt, knutet till universitetet i Lund, syftar till att förbättra de tekniska möjligheterna att följa och analysera ökenutbredning via satellitfotografering. Flera projekt avser sambanden mellan mark, vatten och växtlighet, t. ex. sökandet efter ett system för att förutsäga torkperioder och registrering av förändringar i den naturliga vegetationen. Genom stöd till Beijerinstitutet har en noggrann analys kunnat göras av brännvedsbehoven i Kenya. I några bilaterala samarbetsprogram stöder SAREC experiment att samodla träd med livsmedelsgrödor. Genom symbios med markbakterierna kan dessa träd fixera luftens kväve och möjliggöra en produktion utan stora insatser av handelsgödsel.

De internationella organisationerna bör i större utsträckning uppmärksamma angelägenheten av miljöhänsyn i sina biståndsprojekt. Sverige verkar därför i de multilaterala biståndsorganisationerna för att dessa skall fästa större vikt vid en långsiktig naturresursplanering inkl. utveckling av u-ländernas energitillgångar.

4 Ett svenskt initiativ

U-ländernas egna resurser att bedriva miljöforskning är ännu mycket blygsamma. Detta innebär att de saknar både tillräcklig egen sakkunskap att analysera problemen och möjligheter att bedöma och prioritera de åtgärder som behövs. Dessa förutsättningar är nödvändiga för att u-landsforskare och beslutsfattare skall ha möjlighet att delta i pågående internationell forskning och att anpassa och utnyttja tillgängliga forskningsresultat och erfarenheter till den egna situationen. Frågeställningarna är komplexa och mångfacetterade. Det krävs ett långsiktigt och metodiskt åtagande för att utveckla forskningsresultat och inhemsk forskningskapacitet i u-länderna. Detta är dock en viktig uppgift i syfte att bidra till förebyggande åtgärder och kompetensuppbyggnad som komplement till en satsning på omedelbara praktiska åtgärder.

Mot denna bakgrund anser jag det angeläget att Sverige tar initiativ till ett långsiktigt forskningsprogram för att dokumentera och analysera avskognings- och ökenutbredningsproblem i ett globalt perspektiv samt ge underlag till handlingsprogram för att lösa dessa problem. Programmet bör administreras av SAREC.

Ett sådant program ansluter till ett förslag som framförts i den översyn av SAREC:s verksamhet som utrikesdepartementet låtit genomföra (Ds UD 1985: 2). I översynen föreslås att SAREC tar initiativ till en internatio-

nell insats för att stödja en eller två forskningsinstitutioner på den afrikanska kontinenten för en snabb och omfattande uppbyggnad av den vetenskapliga och operationella kapaciteten inom markvårdsområdet. Jag instämmer i att behovet av att bygga upp en sådan kapacitet är stort. Regionala nätverk av ett antal samarbetande nationella institutioner kan vara ett bättre alternativ för en sådan kapacitetsuppbyggnad.

Den viktigaste målsättningen för ett nytt forskningsprogram om avskogning och ökenutbredning bör vara att bygga upp en fungerande, kvalificerad forskningskapacitet vid 10–20 utvalda institutioner i olika u-länder. Forskare från andra institutioner i u-länder kan också komma i fråga för utbildning.

Avsikten bör vara att göra det möjligt för forskare och forskningsinstitutioner i u-länder att i samverkan med svenska institutioner bedriva forskning inom området avskogning och ökenutbredning. Med tanke på Sveriges förhållandevis små egna resurser kan basen behöva breddas genom samarbete med forskningsinstitutioner i de nordiska länderna och eventuellt några övriga länder.

Utöver ett aktivt forskningssamarbete bör programmet innefatta forskarutbildning av personer från u-länderna, stöd för utrustning och vetenskaplig dokumentation samt finansiering av vetenskapliga seminarier för de medverkande. Årliga symposier eller motsvarande sammankomster kan bli viktiga inslag för att bereda u-landsforskarna tillfälle att bryta sin isolering och komma i kontakt med omvärldens forskning. Ett effektivt system för att distribuera relevant vetenskaplig litteratur och tidskrifter och annan information bör också vara en naturlig del av programmet. Samarbete och informationsutbyte bör eftersträvas med andra institutioner inom det angivna forskningsområdet.

En organisatorisk förebild kan vara de s. k. fysik- och kemiseinarierna som finansieras av SAREC och administreras av Uppsala universitet. I detta program samarbetar svenska universitetsinstitutioner från hela landet med institutioner från ett tjugotal u-länder. Svenskt bistånd via SAREC utgår i form av institutionsstöd, vetenskaplig utrustning och kvalificerad utbildning i Sverige. En annan modell utgör Internationella stiftelsen för vetenskap, IFS, som i huvudsak arbetar inom de biologiska vetenskaperna. IFS ger stipendier till yngre forskare för inköp och underhåll av utrustning och litteratur. IFS medverkar till anskaffningen av utrustningen samt ger stipendiater möjligheter till kontakter med ledande forskare inom samma ämnesområden.

Ett forskningsprogram rörande avskogning och ökenutbredning bör organisatoriskt utvecklas så att erfarenheterna från IFS, fysik- och kemiseinarierna samt Beijerinstitutet utnyttjas. Mot bakgrund av SAREC:s erfarenheter av att bygga upp och stärka forskningskapacitet i u-länder är det naturligt att SAREC får ansvaret för programmet.

På sikt underlättas SAREC:s arbete väsentligt av den kraftiga förstärkning av svensk forskning rörande skog och miljö som chefen för jordbruksdepartementet senare denna dag kommer att förorda. En betydande del av den forskning det gäller är av grundläggande karaktär och därför relevant i ett vidare sammanhang. Ett nära samarbete mellan SAREC och bl. a.

skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR) och naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) bör garantera ett kontinuerligt utbyte av erfarenheter och information mellan internationell forskning, svensk forskning och biståndsverksamhet.

För det av SAREC administrerade programmet beräknar jag en kostnadsram av 100 milj. kr. under femårsperioden fr. o. m. budgetåret 1986/87. Kostnaderna avser löner för administration i Sverige, finansiellt stöd till forskningsinstitutioner i u-länder, inköp och leverans av utrustning till u-länder, vetenskaplig dokumentation och tidskrifter samt symposier och resor. Programmet måste byggas upp successivt och vara så flexibelt att det kan anpassas till nya behov och problemställningar. Samtidigt är det angeläget att så snabbt som förhållandena medger förbereda och påbörja konkreta insatser. För att underlätta planering och tillgodose behov av flexibilitet bör för budgetåret 1986/87 anslås 21 milj. kr. Medlen bör anvisas över anslaget Styrelsen för u-landsforskning under tredje huvudtiteln. Jag behandlar anslagsfrågan vidare i min anmälan till budgetpropositionen 1986.

5 Hemställen

Jag hemställer att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om ett forskningsprogram rörande avskogning och ökenutbredning i u-länder.

Jordbruksdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 12 december 1985

Föredragande: statsrådet Lundkvist

Anmälan till skrivelse om forskning rörande skog och miljö

1 Inledning

I prop. 1983/84: 107 bil. 6 om forskning anförde jag att det behövs en mer heltäckande forskning för att vi skall få ett bättre underlag för att planera inriktningen av produktionen inom de areella näringarna. Mot bakgrund härav uppdrog regeringen den 11 juli 1984 åt skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR) att lägga fram förslag till dels ett sammanhållet forskningsprogram rörande alternativa produktionsformer i jordbruket och trädgårdsnäringen, dels ett långsiktigt program för skogsforskning med tvärvetenskaplig inriktning. De förslag SJFR redovisade den 30 augusti 1985 har remissbehandlats.

Det är med utgångspunkt i detta förslag jag nu vill ta upp frågan om skogsforskningen. Jordbruksforskningen kommer jag att anmäla senare denna dag och då redovisa remissyttrandena över SJFR:s förslag även i fråga om skogsforskningen. I det sammanhanget kommer jag också att ta upp några frågor som är gemensamma för skogsforskningen och jordbruksforskningen.

2 Program för skogsforskning

Sverige är ett av de större skogsindustriländerna i världen. Skogsnäringen är vår största nettoexportör. Den tillför landet stora inkomster. Den sysselsätter flera hundra tusen människor direkt och indirekt. Den är en förutsättning för en levande landsbygd och för bosättning i våra glesbygder.

Samtidigt påverkar skogsnäringen mycket påtagligt vår miljö. Slutavverkningar upplevs av många människor som drastiska med skrämmande förändringar i vår natur som följd. Skogsindustrins utsläpp i vatten och luft har varit betydande även om framgångsrika insatser har gjorts för att minska utsläppen. Med stöd av lagstiftning som t. ex. skogsvårds-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftningarna har vi under senare år lyckats mildra eller motverka skogsnäringens negativa inverkan i miljön.

Av stor betydelse är också den insikt som numera präglar näringens verksamhet. Inom skogsbruket i vårt land råder det sålunda allmän enighet

om att ett skogsbruk anpassat till de naturliga förutsättningarna, ett ståndortsanpassat skogsbruk, är nödvändigt i framtiden.

Sett i ett internationellt perspektiv är det svenska skogsbruket intensivt sedan länge. Underskottet på skog och skogsindustrivaror i Västeuropa har genomsnittligt sett gett oss möjligheter att avsätta allt vi kan producera. Samtidigt har det gett oss en insikt om behovet att hushålla långsiktigt med våra skogar. Trots väsentligt ökade avverkningar under 1900-talet har virkesförrådet i våra skogar genom ansvarsfull skötsel ökat.

Bedömningar som görs inom FN:s livsmedels- och jordbruksorganisation (FAO) och FN:s regionala kommission för Europa (ECE) antyder att underskottet på skogsindustrivaror i Västeuropa kommer att bestå eller öka. Vissa andra bedömningar anger att efterfrågan på papper i världen kommer att öka med 2 % per år under resten av 1900-talet. När en sådan efterfrågeutveckling skall tillgodoses ställs ökade krav inte enbart på traditionella skogsindustriländer utan också på u-länderna. Det ligger nära till hands att misstänka att dessa, om inget görs, kommer att utsättas för fortsatt exploatering av sina naturresurser till förfång för sin långsiktiga ekonomiska utveckling.

En annan avgörande fråga för världens skogshushållning är vilka effekter luftföroreningarna kommer att få på industriländernas skogar. Under de senaste åren har många rapporter kommit om sambandet mellan luftföroreningar och skogsskador. Skogsskadorna i Europa är den mest påtagliga effekten av den fortgående försurningen av miljön. Man räknar i dag med att omkring 6 milj. ha skog i Väst- och Östeuropa har någon form av skador som sannolikt orsakas av luftföroreningar. Tiotusentals hektar skog är redan allvarligt skadade, bl. a. i Västtyskland, Östtyskland, Polen, Tjeckoslovakien, Sovjetunionen och Frankrike.

Också i Sverige har vi under de senaste två åren konstaterat betydande skador av samma slag. Skadorna har ökat hastigt. Denna snabba utveckling har enligt de senaste inventeringarna nu dämpats både i Sverige och i Mellaneuropa. Om det är tillfälligt och en följd av gynnsam väderlek kan inte sägas med säkerhet. Förändringarna i marken till följd av försurningen är ett mer långsiktigt hot mot skogen.

Försurningen av mark och vatten är ett av våra största miljöproblem. En rad åtgärder har vidtagits nationellt och internationellt för att minska de försurande utsläppen och för att reparera de skador som redan har uppkommit. Det program mot luftföroreningar och försurning som regeringen i våras lade fram och som riksdagen i stort anslöt sig till är liksom förslaget att införa bättre avgasrening exempel på detta. Enligt regeringens program bedrivs inventerings- och forskningsarbete för att skaffa kunskaper om luftföroreningarnas och försurningens direkta och indirekta effekter på skog och mark. I sin ansökan till budgetpropositionen 1986 kommer statsrådet I. Carlsson att förorda en förstärkning av anslaget till programmet mot luftföroreningar och försurning. Därigenom möjliggörs också ökade forskningsinsatser vars resultat bör kunna komma till nytta även i andra länder.

Det övergripande långsiktiga volymmålet för det svenska skogsbruket har uttryckts så, att vi skall bedriva en skogsproduktion som möjliggör en

årlig avverkning av minst 75 milj. skogskubikmeter. Vidare skall vi sträva efter att öka produktionen i den mån det är möjligt och lämpligt med hänsyn till andra viktiga samhällsmål. Skogsstyrelsen kommer inom kort att redovisa nya, långsiktiga behovs- och tillgångsberäkningar i fråga om virkesråvara, s. k. virkesbalanser. De långsiktiga avverkningsberäkningar som ingår i denna redovisning bekräftar i huvudsak att den nuvarande skogsskötseln möjliggör en årlig avverkning av drygt 75 milj. skogskubikmeter.

Med hänsyn till den svenska skogsnäringens betydelse inte bara för vårt land utan också i ett internationellt perspektiv är det enligt min mening angeläget att ökade insatser görs för att höja skogsproduktionen. Inte minst vårt lands ekonomi och den globala bristen på skogsråvara talar för ett effektivare resursutnyttjande inom skogsbruket. Det måste emellertid ske på ett sätt som tar hänsyn till människan och miljön. En sådan utveckling är inte möjlig utan en ökad och fördjupad kunskapsuppbyggnad grundad på en helhetssyn i fråga om natur och miljö.

SJFR har i sitt tvärvetenskapliga skogsforskningsprogram redovisat förslag till forskning vars resultat skall ligga till grund för en successiv utveckling av ett skogsbruk med ökande produktion i ett ekologiskt balanserat system. Det har sålunda bedömts fullt möjligt att åstadkomma en ökad virkesproduktion med bevarande av en oförstörd miljö och med skogen som en åtråvärd plats för rekreation och fritidsaktiviteter. Det samlade ramprogram för skogsforskning som SJFR föreslår innehåller insatser på flera områden såsom samhället-företaget-skogen, resursinventering, virkesproduktion, teknik och förädling, luftföroreningar, natur och miljö samt information. Flera forskningsområden av betydelse för skogsproduktionen är gemensamma med dem som är särskilt angelägna att ta med i ett jordbruksforskningsprogram. Det gäller t. ex. forskning inom kemi, fysik, biologi, mikrobiologi, ekologi, genetik och botanik. Denna koppling mellan programmen har också påpekats av naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR) som stöder naturvetenskaplig forskning i vid mening.

För egen del vill jag förorda en breddning av forskningsprogrammets innehåll och syfte i förhållande till vad SJFR har föreslagit. Mot bakgrund av vad jag har anfört i det föregående om vårt ansvar för utvecklingen internationellt och med hänsyn till önskvärdheten att vår höga forskarkompetens kommer även andra länder till del, anser jag att ett program för skogsforskning bör breddas och kompletteras så, att det knyter an till de insatser som SAREC skall svara för och som statsrådet Hjelm-Wallén tidigare redogjort för.

I ytterligare ett avseende vill jag se ett vidare syfte med ett forskningsprogram av det slag SJFR har föreslagit. Redan i dag bedrivs viss forskning av det slag som SJFR förordar i sitt ramprogram. Jag anser att programmet, vid sidan av en förstärkning av skogsforskningen, skall syfta till en samordning och omprioritering av den nuvarande forskningen på området. Dessa syften bör tillgodoses genom samverkan mellan SJFR och Sveriges lantbruksuniversitet. Särskild uppmärksamhet bör riktas mot de delar i programmet som behandlar virkesproduktion, natur och miljö, fjärranalys, fytokemi, teknik och förädling samt samhället-företaget-skogen.

Sammanfattningsvis förordar jag sålunda ett brett, sammanhållet program för skogsforskning vars syfte är att möjliggöra en ökad virkesproduktion i en balanserad miljö. Totalt räknar jag med att ca 100 milj. kr. behöver anvisas för detta ändamål under en femårsperiod. För budgetåret 1986/87 bedömer jag att behovet av ökade resurser för det föreslagna forskningsprogrammet uppgår till ca 29 milj. kr., varav ca 21 milj. kr. bör anvisas till SJFR och 8 milj. kr., av hänsyn till forskningsprogrammets vida karaktär, till NFR. Jag har i denna fråga samrått med chefen för utbildningsdepartementet. Jag återkommer till anslagsfrågan i min anmälan till budgetpropositionen 1986. Nu angivna kostnader för skogsforskningsprogrammet bör finansieras med avgifterna på bekämpningsmedel och handelsgödsel.

Av vad jag nu har anfört framgår att det finns en mängd kopplingar mellan det forskningsprogram jag har förordat och pågående skogsforskning, jordbruksforskning, NFR:s forskningsstödjande verksamhet och SAREC:s verksamhet. Nödvändiga avgränsningar och samordningsåtgärder får ske i anslutning till arbetet med detaljutformningen av programdelarna. Därvid måste också naturvårdsverket medverka så att hänsyn kan tas till verksamheten inom försurningsprogrammet och till verkets övriga insatser inom miljövårdsforskningen. Det ankommer på SJFR att i samråd med övriga berörda organ ta initiativ till de projekt- eller programgrupper som behövs för att verksamheten skall kunna bedrivas ändamålsenligt.

3 Hemställen

Jag hemställer att regeringen bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om ett sammanhållet, tvärvetenskapligt program för skogsforskning.

